

УДК 373.091.113]:33:005

Віталій Бондар

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

ORCID ID 0009-0008-9602-693X

DOI 10.24139/2312-5993/2022.09-10/469-476

ПОНЯТТЯ «ПІДПРИЄМНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано наукові позиції щодо трактування поняття «підприємницька компетентність». Для досягнення поставленої мети було використано такі теоретичні методи: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; інтерпретаційно-аналітичний метод, синтез, систематизація, узагальнення. Актуалізовано науковий дискурс стосовно розуміння сутності підприємницької компетентності. У площині наукового дискурсу для чіткості дефініціювання уточнено позиції вчених щодо трактування поняття «підприємницька компетентність» через аналіз його словотвірних компонент «компетентність» і «підприємництво». На підставі проведеного аналізу запропоновано авторське трактування підприємницької компетентності.

Ключові слова: здатність, ключова компетентність, компетентність, підприємливість, підприємництво, підприємницька діяльність, підприємницька компетентність.

Постановка проблеми. Сучасна система вітчизняної освіти в контексті інтенсивного розвитку сфери виробництва і послуг, реалій соціокультурного життя приділяє особливу увагу формуванню підприємницької компетентності як вагомої у розвитку особистості та соціально-економічному розвитку суспільства загалом, що потребують від будь-якої особистості розуміння політичних і соціально-економічних підвалин функціонування держави, усвідомлення особливостей організації економічної сфери, володіння елементарними вміннями оптимально організувати свій час, бюджет, внутрішні та зовнішні ресурси з максимальною користю для себе (Лупаренко, 2020, с. 244).

Відзначимо, що однією з ключових цілей політики Європейського Союзу і держав-членів упродовж багатьох років є розвиток підприємливості громадян і організацій Європи. При цьому в освітянській і науковій спільноті глибшає розуміння того, що підприємницьким умінням, знанням і настановам можна навчитися, що, в свою чергу, призведе до широкого розвитку підприємницького мислення і підприємницької культури, корисних для окремих громадян зокрема і для суспільства загалом (EntreComp, 2019). Вочевидь, важливим завданням є формування здатності до підприємництва, що, своєю чергою, актуалізує науковий дискурс стосовно розуміння сутності підприємницької компетентності й

подальшого розкриття стратегій та технології її формування й розвитку у майбутніх фахівців.

Аналіз актуальних досліджень (А. Абрамова, Ю. Білова, А. Бірман, Ю. Васильєв, Т. Гільберг, Н. Клепач, В. Майковська, В. Сліпенко, С. Стеблюк, Ю. Ткач, М. Ткаченко, В. Шубінський та ін.) засвідчує різноаспектність, міждисциплінарність проблеми підприємництва, підприємницької компетентності як предмету досліджень філософів (М. Титарчук (Титарчук, 2004), А. Філіпенко (Філіпенко, 2010) та ін.), економістів (С. Дрига (Дрига, 2010), І. Павленко (Павленко, 2011), О. Хомин (Хомин, 2007), В. Циганець (Циганець, 2008) та ін.), соціологів і психологів (А. Лоза (Лоза, 2009), Н. Комих (Комих, 2006), Ю. Пачковський (Пачковський, 2004), Є. Сірий (Сірий, 2010) та ін.), педагогів (В. Майковська (Майковська, 2021), С. Стеблюк (Стеблюк, 2020), В. Сліпенко (Сліпенко, 2020), Л. Козачок (Козачок, 2002), М. Ляшенко (Ляшенко, 2017), Г. Матукова (Матукова, 2016), О. Романовський (Романовський, 2003), М. Ткаченко (Ткаченко, 2018), О. Федоров (Федоров, 2011) та ін.), у галузі юриспруденції та управління (О. Бігняк (Бігняк, 2007), О. Дякуновський (Дякуновський, 2021 та ін.). Посутній інтерес становлять наукові розвідки, де підприємницька компетентність досліджується як ключова компетентність (Т. Гільберг, С. Тарнавська та ін.), як аналог компетентності підприємливості та фінансової грамотності (Ю. Білова, Г. Назаренко, В. Узунов, О. Пометун, О. Проценко та ін.). Водночас виявлено відсутність усталеного трактування досліджуваного феномену.

Метою статті є аналіз наукових позицій щодо трактування поняття «підприємницька компетентність».

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано такі *теоретичні методи*: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; інтерпретаційно-аналітичний метод, синтез, систематизація, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. У площині наукового дискурсу для чіткості дефініціювання вважаємо за необхідне уточнити позиції вчених щодо трактування поняття «підприємницька компетентність» через аналіз його словотвірних компонент «компетентність» і «підприємництво».

Передусім, відзначимо, що відповідно до Закону України «Про освіту» «компетентність» характеризується як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно

соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Закон України «Про освіту», 2017), тобто компетентний – той, хто вміє реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю і емоційний стан для вирішення проблеми в конкретних умовах.

Існує думка (Шеліган, 2019), що за твердженням багатьох українських вчених, компетентність не зводиться до знань і вмінь у кількісному відношенні. Але без знань і особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей неможливе. Більше того, набуття компетентностей залежить від активності, свідомого ставлення до різних видів діяльності (праці, навчання тощо) (Шеліган, 2019, с.86).

Не можемо оминати увагою той факт, що згідно з матеріалами досліджень М. Кассон, А. Гріббен та ін., упродовж досить тривалого періоду поняття «підприємництво» в науковій, і зокрема економічній, літературі було загалом забуте. Такого ж твердження дотримується і британський професор економіки М. Кассон (Mark Casson), який вважає, що «підприємництво – важлива, але, на жаль, несправедливо забута тема» (Casson, 2004). При цьому позиція М. Кассона підсилюється тим, що останнім часом увага дослідників в економічній сфері більше зосереджена на професії менеджера, а не підприємця, хоча, зауважує вчений, сама суть підприємництва абсолютно відрізняється від тієї, яку виконує менеджер. Аналогічної думки дотримується і професор А. Гріббен (Anthony Gribben), який відзначає: лише останнім часом фахівці стали усвідомлювати, що підприємництво все ж є «особливим видом діяльності, який підвищує ефективність роботи в багатьох професійних сферах, а розвиток підприємницької компетентності є реальним рушієм щодо досягнення успіху в багатьох галузях науки і виробництва, тобто ці якості допомагають досягати успіхів у кар'єрі» (Gribben, 2005).

Природу підприємництва, як стверджує О. Шеліган, досліджували Л. фон Мізес, Ф.А. фон Хайек й інші представники австрійської школи економістів, розглядаючи його як один із основних (поряд із природними – землею, працею, капіталом, інформацією і часом) ресурсів (чинників) економіки (Шеліган, 2019, с.87).

У вітчизняній науковій літературі, на жаль, тема підприємливості та підприємництва практично не піднімалася до 90-х років минулого століття. Проте на сучасному етапі, коли підвищується конкуренція на ринку праці, одним із найважливіших завдань української шкільної освіти стає розвиток підприємницької компетентності, досвід учених

західних країн Т. Мана (T. Man), Т. Лау (T. Lau) і К. Чана (K. Chan), де ґрунтовно опрацьовано цілісний феномен підприємництва, а підприємливість завжди вважалася значущою якістю, яку необхідно розвивати, у тому числі в системі шкільної освіти, становить значний інтерес.

Зважаючи на міждисциплінарність, у площині розкриття психолого-педагогічного аспекту досліджуваного поняття, варто підкреслити, що в соціальній психології підприємливість розглядається, наприклад, з позиції властивостей особистості індивіда та його здатності до управління роботою команди або колективу. Підприємливість найчастіше трактується як якість можливостей та ідей, що проявляються у здатності втілювати їх у цінність для інших. Створена таким чином цінність може бути фінансовою, культурною або соціальною, незалежно від типу чи контексту в будь-якій сфері життєдіяльності та можливому вартісному ланцюжку, що означає її створення у приватному, публічному та інших секторах, а також у будь-якому поєднанні цих секторів (Basigalupo, M., Kamylyis, P., Punie Y., Vanden Brande, G. 2016).

Аналітична діяльність, проведена нами щодо трактування поняття «підприємницька компетентність», показала, що це питання опрацьоване багатьма вченими, однак здебільшого у площині професійної освіти.

Існує думка, що на теренах вітчизняного освітнього простору цей феномен уперше було використано в переліку ключових компетентностей (уміння вчитися, громадянська, загальнокультурна, компетентність з інформаційних і комунікаційних технологій, соціальна, підприємницька, здоров'язберезувальна), визначених за матеріалами дискусій, організованих ученими у площині проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний-рівному» (Лейко, 2013).

Науково вартісною вважаємо позицію В. Майковської стосовно визначення підприємницької компетентності як здатності особи співвідносити власні економічні інтереси з наявними матеріальними, трудовими і природними ресурсами й інтересами інших людей та суспільства; бути готовим активно діяти, організовуючи власну трудову діяльність і працю колективу; своєчасно адаптуватись до нових потреб ринку праці, оцінюючи власні особистісні та професійні можливості й здібності; ухвалювати економічно обґрунтовані рішення, складати й реалізовувати плани діяльності, презентувати інформацію про її результати (Майковська, 2017).

Привертає увагу погляд Ю. Білової (Білова, 2013) щодо характеристики підприємницької компетентності як інтегративної психологічної якості особистості, що позначається в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових ідей і дозволяє вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті. Примітно, що вчена аналізує її формування в процесі неперервної економічної освіти, а згодом і професійної діяльності у такій послідовності: підприємницькі знання – підприємницьке мислення – підприємницька свідомість – підприємницька поведінка, що є вагомим у ракурсі порушеної проблеми.

Цілком слушно О. Проценко відзначає, що підприємницька компетентність є складним, суперечливим, різнорівневим процесом, який передбачає опанування особистістю підприємницьких знань, становлення підприємницької поведінки за умови відповідного формування свідомості (Проценко, 2013).

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив С. Прищепі припустити, що «поняття «підприємницька компетентність» доцільно розглядати як сукупність якостей та знань, які допомагають особистості успішно й ефективно вирішувати бізнес-завдання та досягати високих результатів у підприємницькій діяльності» (Прищепя, 2016, с. 369).

М. Стрельніков на основі узагальнення наукових дефініцій витлумачує поняття «підприємницька компетентність» як сукупність особистих і ділових якостей, навичок, знань, певної моделі поведінки, володіння якими допомагає успішно вирішувати різні бізнес-завдання і досягати високих результатів діяльності (Стрельніков, 2016).

Отже, крізь призму викладеного вище є підстави стверджувати, що підприємницька компетентність акумулює яскраво виражені соціальний, педагогічний, змістовний аспекти та особистісні якості: орієнтація на ефективність своєї діяльності та успіх; самовпевненість і самодовіра; витримка та високий рівень самоконтролю; вміння розв'язувати проблеми креативно та нестандартно; здатність до ризиків; систематичне планування своєї діяльності тощо. Саме підприємливість, як багатоаспектна якість, допомагає сучасній освіті досягти основної мети – успішної інтеграції особистості в соціальне та економічне життя країни.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На підставі проведеного аналізу доходимо висновку, що підприємницьку

компетентність цілком правомірно розглядати як здатність особи співвідносити власні економічні інтереси з наявними матеріальними, трудовими і природними ресурсами й інтересами інших людей та суспільства; бути готовим активно діяти, організовуючи власну трудову діяльність і працю колективу; своєчасно адаптуватись до нових потреб ринку праці, оцінюючи власні особистісні та професійні можливості й здібності; ухвалювати економічно обґрунтовані рішення, складати й реалізувати плани діяльності, презентувати інформацію про її результати. Перспективи подальших наукових досліджень лежать у площині визначення структурно-компонентної будови та критеріально-рівневого вияву розвитку підприємницької компетентності керівника закладу загальної середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Білова, Ю. (2013). Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*, 7. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7 (Bilova, Yu. (2013). The concept and structure of entrepreneurial competence of future specialists in the economic profile. Updating the content, forms and methods of teaching and upbringing in educational institutions: a collection of scientific papers. *Scientific notes of the Rivne State Humanities University*, 7. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7).
- Закон України «Про освіту» (2017). Урядовий кур'єр від 4.10. № 186 (*Law of Ukraine "On Education"* (2017). Government Courier dated October 4. No. 186).
- Лейко, С. В. (2013). Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. *Педагогіка*, 128–135 (Leiko, S. V. (2013). Concepts of "competence" and "competence": theoretical analysis. *Pedagogy*, 128–135).
- Лупаренко, С. (2020). Зміст, форми й методи розвитку підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 28, том 2, 243-247 (Luparenko, S. (2020). Content, forms and methods of development of entrepreneurial competence of students in institutions of higher education. *Current issues of humanitarian sciences*, 28, volume 2, 243-247).
- Майковська, В. І. (2017). Сутність і структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 1, 112–117 (Maikovska, V. I. (2017). The essence and structure of entrepreneurial competence of future specialists in Ukraine. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, 1, 112–117).
- Прищеп, С. (2016). Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність». *Молодий вчений. Серія: Педагогічні науки*, 5 (32), 367–370 (Prishchepa, S. (2016). The essence and content of the concept of "entrepreneurial competence". *A young scientist. Series: Pedagogical Sciences*, 5 (32), 367–370).
- Проценко, О. (2013). Підприємницькі уміння як складник життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Педагогіка формування*

- творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 30 (83), 298–301 (Protsenko, O. (2013). Entrepreneurial skills as a component of life competence of students of vocational and technical educational institutions. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools, 30 (83), 298–301).**
- Стрельников, М. В. (2016). Формування підприємницької компетентності магістрів бізнес-адміністрування. *Якість вищої освіти: сучасні тенденції та перспективи розвитку освітньої діяльності вищого навчального закладу. Міжнар. наук.-метод. конф., 18–19 лют. 2016 р.: тези доп. Полтава, 308-310 (Strelnikov, M. V. (2016). *Formation of entrepreneurial competence of masters of business administration. The quality of higher education: modern trends and prospects for the development of educational activities of a higher educational institution. International science and method conference, February 18–19. 2016: theses add. Poltava, 308-310).**
- Шеліган, О.Н. (2019). Підприємницька компетентність у наукових рецепціях вчених. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка, 31 (Sheligan, O.N. (2019). Entrepreneurial competence in scientific receptions of scientists. Pedagogical education: theory and practice. Psychology. Pedagogy, 31).*
- Bacigalupo M., Kampylis P., Punie Y., VandenBrande G. (2016). *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*. Luxembourg: Publication Office of the European Union, 20–21.
- EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*. Retrieved from: https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2019/10/EntreComp_The-Entrepreneurship-Competence-Framework.pdf
- Casson, M. C. (2004). *The Entrepreneur: an economic theory*. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/229a/8d400da765a5ad62e20448fb0ff1842c69c9.pdf>
- Gribben, A. A. (2005). *ETF, Education and training for entrepreneurship: A Progress review charter for small enterprises*. European Training Foundation. Turin. 33 p.

SUMMARY

Bondar Vitaly. *The concept of "entrepreneurial competence" in scientific discourse.*

The article analyzes scientific positions on the interpretation of the concept of "entrepreneurial competence". To achieve the goal, the following theoretical methods were used: analysis of scientific literature on the research problem; interpretative and analytical method, synthesis, systematization, generalization. The scientific discourse on the understanding of the essence of entrepreneurial competence has been updated. In the plane of scientific discourse, for clarity of definition, the positions of scientists regarding the interpretation of the concept of "entrepreneurial competence" have been clarified through the analysis of its word-forming components "competence" and "entrepreneurship". According to the Law of Ukraine "On Education", "competence" is characterized as "a dynamic combination of knowledge, abilities, skills, ways of thinking, views, values, and other personal qualities that determine a person's ability to successfully socialize, conduct professional and/or further educational activities". It was established that, according to many Ukrainian scientists, competence is not limited to knowledge and skills in quantitative terms. But without knowledge and personal experience, acquiring key competencies is impossible. Moreover, the acquisition of competences depends on activity, a conscious attitude to various types of activities (work, study, etc.). Entrepreneurship is most often interpreted as the quality of opportunities and ideas manifested in the ability to translate them into value for

others. Analytical activity carried out regarding the interpretation of the concept of "entrepreneurial competence" showed that this issue has been worked out by many scientists, but mostly in the field of professional education.

On the basis of the conducted analysis, it is summarized that entrepreneurial competence can be considered as the ability of a person to correlate his own economic interests with available material, labor and natural resources and interests of other people and society; to be ready to act actively, organizing one's own labor activity and the work of the team; timely adapt to the new needs of the labor market, assessing one's personal and professional capabilities and abilities; make economically justified decisions, draw up and implement activity plans, present information about their results.

Key words: *ability, key competence, competence, entrepreneurship, entrepreneurship, entrepreneurial activity, entrepreneurial competence.*